

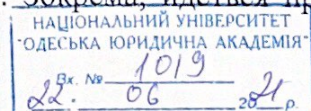
До спеціалізованої вченої ради ДФ 41.086.042
Національного університету
«Одеська юридична академія»
(65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23)

ВІДГУК

*опонента – доктора юридичних наук, професора, професора кафедри
нотаріального та виконавчого процесу, адвокатури, прокуратури,
судоустрою Інституту права Київського національного університету імені
Тараса Шевченка Ізарової Ірини Олександрівни на дисертацію Шкорупеєва
Дмитра Анатолійовича на тему: «Процесуальний порядок розгляду справ
про стягнення аліментів у цивільному судочинстві», представленої на
здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
081 – Право*

Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлюється постійною динамікою суспільних відносин та, відповідно, зусиллями, спрямованими на удосконалення системи правосуддя з метою належної реалізації прав осіб на доступ до правосуддя, права на справедливий суд. Впродовж розбудови в Україні незалежної правової держави відбулося кілька реформ цивільного процесуального законодавства, що певною мірою актуалізує питання, що піднімалися та досліджувалися в рецензованій роботі. Зокрема, впродовж останніх років було ухвалено нові редакції процесуальних кодексів, а також внесені істотні зміни до законодавства, що пов'язано з судочинством. Цьому значно сприяли обраний державою та суспільством європейський вектор розвитку, взяті на себе зобов'язання з адаптації та зближення національного та європейського законодавства.

Зміни до Цивільного процесуального кодексу України принесли багато новел, пов'язаних з появою інститутів, які до цього не існували в законодавстві та в судовій практиці нашої держави. Зокрема, йдеться про

недопущення зловживання процесуальними правами, принцип пропорційності та диференціацію позовного провадження, урегулювання спору за участі судді та інші механізми, що вже давно стали невід'ємними елементами цивільного процесу інших держав. Водночас, було істотно удосконалено існуючі процедури, зокрема, розподілу судових витрат в цивільному судочинстві, забезпечення позову тощо. Загальною метою таких змін можна вважати належну реалізацію основного завдання цивільного судочинства, в якому тепер важливу роль відіграє саме ефективний захист прав особи, досягненню якого і мають успішно сприяти нові та удосконалені процесуальні інструменти.

При цьому, надзвичайно важливо та нагально необхідно приділяти достатню увагу захисту прав тих верств населення, які цього особливо потребують, – це діти, особи похилого віку, споживачі тощо. У доктрині цивільного процесу навіть сформувалася концепція про належний захист прав так званих «слабких» сторін (*weak parties*), що беруть участь в судовому розгляді. Зокрема, про це слушно згадував М. Каппеллетті у своїй роботі про фундаментальні гарантії сторін в цивільному судочинстві 1973 року. Впродовж часу, що минув, провідні юрисдикції світу запозичували та реалізовували концепцію про захист таких сторін, зокрема, шляхом забезпечення балансу їхніх прав та обов'язків і досягнення їхньої рівноправності.

Відповідно, можна підсумувати, що дослідження обраної теми логічно відповідає обраному європейському вектору розвитку нашої держави, умовам істотного реформування цивільного процесуального законодавства та потребам судової практики. Стан наукової проблеми та її значущість в роботі було належно розкрито, обґрунтовано необхідність проведення даного дослідження в повній мірі.

Принагідно відмітити, що актуальність теми дисертаційного дослідження відповідає також тематиці наукових досліджень відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного процесу

Національного університету «Одеська юридична академія» на тему «Реформа цивільного процесуального права в умовах інтеграційних процесів в Україні» на 2016-2020 роки як складової плану «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер – 0116U001842).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій рецензованої роботи достатньо високого рівня, про що свідчить таке.

Перш-за-все, предмет та об'єкт дослідження було визначено автором належно, а поставлені завдання дали можливість досягти поставленої мети (сторінки 6-7 роботи), хоча деякі з них сформульовані вказівкою на конкретний засіб його досягнення. Варто відмітити, що об'єктом дослідження має бути процес або явище, що породжує проблему ситуацію й обране для вивчення (в даному дослідженні – це цивільні процесуальні відносини, що виникають в зв'язку з розглядом справ про стягнення аліментів), Предмет дослідження міститься в межах об'єкта, а в даній роботі – це процесуальний порядок розгляду справ про стягнення аліментів.

Обрані здобувачем методи дослідження визначено доволі традиційно, але в цілому відповідають вимогам, їх застосування дозволило досягти реалізації поставлених завдань. Водночас, більш широке застосування порівняльно-правового методу наукового дослідження, на думку опонента, надало б більше переваг в обґрунтуванні деяких авторських висновків.

В цілому, ознайомлення із роботою дозволяє дійти висновку про те, що зміст дисертації в повній мірі відповідає назві та меті дослідження, яка співвідноситься із поставленими завданнями, вибір методів дослідження був логічний та прийнятний.

Загалом, список використаних джерел до роботи містить необхідні та релевантні джерела, дослідження яких дозволило повністю розкрити тему. Застосування навчальної літератури у роботі такого рівня було зумовлене

необхідністю висвітлення певних положень, що вважаються усталеними в доктрині цивільного процесуального права, а джерел радянського періоду розвитку – необхідністю дослідити історичні передумови формування інституту аліментних зобов'язань в національному законодавстві. Поряд з цим, слід зауважити, що авторові варто було б більш детально вивчати положення європейського законодавства про аліментні зобов'язання, зокрема, положення Регламенту про юрисдикцію, право, визнання та виконання судових рішень у справах про аліментні зобов'язання 2008 року, Гаазької конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання, яка набула чинності для України в 2013 році, а також законодавства провідних держав світу з метою вивчення та запозичення найкращого досвіду регулювання обраних для дослідження правових відносин.

Варто також позитивно оцінити активне використання судової практики в дослідженні, що дало змогу належно обґрунтувати висновки та пропозиції, зроблені здобувачем. У тексті дисертації, що рецензується, наявні приклади з матеріалів судової практики та практики Європейського суду з прав людини (сторінки 54, 55, 78, 104 та інші). Це нагально необхідно в роботі такого рівня, оскільки дає можливість як чітко сформулювати існуючі проблеми загального характеру, так і обґрунтувати шляхи їх вирішення, спрямовуючи зусилля на досягнення реального практичного результату.

Підготовлені автором наукові положення, висновки до роботи та рекомендації, характеризуються елементами наукової новизни. Ступінь їхньої обґрунтованості обумовлюється належним рівнем володіння основними положеннями теорії права, цивільного процесуального права, а також практичних знань, умінь та навичок здобувача. Про ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків дослідження свідчать пропозиції авторки відносно необхідності вдосконалення норм

національного цивільного процесуального законодавства (на сторінках 166-167 роботи).

Достовірність та наукова новизна здобутих результатів обумовлюється тим, що положення наукової новизни дослідження Шкорупеєва Д.А. повною мірою відображені у змісті дисертаційного дослідження і підтверджені публікаціями у встановленому порядку. При цьому, особливу увагу варто звернути на такі теоретичні положення та висновки, сформульовані у зазначеній роботі.

Перш-за-все, варто позитивно оцінити висловлену автором пропозицію про відновлення у нормах цивільного процесуального права механізму ухвалення рішення про тимчасове стягнення аліментів на утримання неповнолітніх дітей до вирішення справи. Дійсно, варто взяти до уваги становище особи, що звертається за захистом свого права на стягнення аліментів – на стягнення аліментів для утримання дитини, або особи похилого віку. Варто враховувати те, що така особа – заявник буде очевидно «слабкою» стороною в судовому процесі поруч з своїм опонентом, що порушує дане право. В даному випадку, варто було б більше уваги приділити питанням недопущення зловживання процесуальними правами зі сторони того учасника судового процесу, який порушує право на утримання, і який, ймовірно, за все, буде зацікавлений як у затягуванні судового розгляду справ, так і у збільшенні судових витрат на його здійснення.

Важливими, необхідними та вартими підтримки є запропоновані дисертантом: визначення встановлення порядку визначення строку та розміру тимчасового одержання аліментів (сторінки 9 та 109 роботи); положення щодо підстав звернення до суду з вимогою про стягнення аліментів, що збігаються з підставами виникнення права на стягнення аліментів, які що визначені нормами сімейного законодавства, однак різняться в залежності від виду таких зобов'язань (сторінки 4, 22 та 64 роботи) та інші.

Значна увага у дисертаційному дослідженні приділяється автором питанням визначені цивільного процесуального статусу осіб, які наділені правом на звернення до суду у справах про стягнення аліментів (перший параграф другого розділу роботи). Водночас, поза його увагою залишилися органи та особи, яким в силу закону було надане таке право (Уповноважені з прав людини, комісії з питань захисту прав дітей).

У висновках до дисертації в цілому дисертантом чітко та повно, в логічній послідовності, викладено основні здобутки власного дослідження, здобуті в ході його здійснення.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях обумовлюється тим, що висновки до роботи було належно апробовано як результати дисертаційного дослідження у наукових публікаціях Шкорупеєва Д.А. у фахових наукових виданнях України та за її межами. Опубліковані тези доповідей дисертанта на науково-практичних конференціях відображають зміст даної роботи. Наукові здобутки автора повністю підтверджуються та відображаються в усіх поданих наукових публікаціях.

Дискусійні положення дисертації та зауваження щодо її змісту. Дисертаційне дослідження Шкорупеєва Д.А., не позбавлене положень, що містять дискусійні положення, з якими важко погодитись або які потребують додаткового обґрунтування автора.

По-перше, не зовсім зрозуміла позиція дисертанта щодо співвідношення судового та позасудового захисту прав осіб, що вважають порушеним своє право на утримання, а також щодо ролі органів та осіб, які в силу закону зобов'язані діяти на захист прав дітей. Слід відмітити, що позасудовий захист, відновлення прав та інтересів дітей, а також вирішення питань, щодо представлення інтересів дітей в суді, що позбавлені батьківського піклування, здійснюється Комісіями з питань захисту прав дитини, що є консультативно-дорадчим органом, який утворюється головами районних, районних у м. Києві держадміністрацій.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, а також Уповноважений Президента України з прав дитини діють з метою забезпечення належних умов для реалізації прав дітьми.

Позасудовий порядок захисту прав осіб є вимогою сьогодення з часу внесення змін до Конституції України, а також процесуальних кодексів. Отже, належне функціонування таких механізмів дасть змогу дійсно ефективно здійснювати захист прав, а також зменшить навантаження на суди.

На сторінках 94-96 роботи здобувач досліджує процедуру врегулювання спору за участі судді, яка є новелою цивільного процесуального законодавства. Не зважаючи на те, що кількість призначених та проведених таких процедур стрімко не зростає, її запровадження відповідає загальносвітовим тенденціям розвитку цивільного процесу, забезпечує реальні можливості сторін дійти компромісу впродовж розгляду їхньої справи судом.

Принагідно звернути увагу на те, що врегулювання спору сьогодні розглядається не тільки як альтернатива, але і як завдання цивільного судочинства в провідних юрисдикціях світу (це Цивільний процесуальний кодекс Квебеку 2016 року, Європейські модельні правила цивільного процесу ELI-Unidroit та ін.). Разом з цим, автор навпаки доходить висновку про те, що неможливо застосовувати інститут врегулювання спору за участю судді при розгляді справ про стягнення аліментів у спрощеному позовному провадженні (сторінки 21, 90, 161 та інші), а, отже, ця теза потребує додаткового пояснення та обґрунтування.

По-друге, в роботі практично не досліджувалися питання особливостей розгляду справ про стягнення аліментів, ускладнених іноземним елементом, попри те, що останнім часом частка таких справ в судовій практиці українських судів суттєво зростає. Намагання нашої держави посісти гідне місце серед провідних європейських держав, інтегруватися до ЄС, повинно підкріплюватися відповідними зусиллями,

спрямованими на забезпечення високого рівня захисту прав осіб, що беруть участь в судових процесах, не зважаючи на те, чи є вони громадянами держави суду, який розглядає їхню справу. В зв'язку з цим, значно актуалізується питання про те, чи дотримується України зобов'язань, взятих на себе в зв'язку з ратифікацією Гаазької конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання. На сторінці 120 своєї роботи дисертант зазначає про те, що Україна має дотримуватися вимог цієї Конвенції. Водночас, не зовсім зрозуміло з тексту роботи, як вплинула її ратифікація на зміни процесуального законодавства та на практику розгляду відповідних категорій справ, та чи виконує держава взяті на себе зобов'язання. В цьому контексті варто було б автору дослідити в роботі особливості розгляду справ про стягнення аліментів, ускладнених іноземним елементом.

По-третє, слід критично поставитися до запропонованого дисертантом положення про надання права суду виходити за межі заявлених вимог та з власної ініціативи вирішувати питання про стягнення аліментів у випадках, якщо така вимога не заявлена особою (сторінки 9, 114 та інші).

Дійсно в науці останнім часом доволі активно обговорюється питання можливості в виключних випадках відходити від загальної концепції диспозитивної, наприклад, задля належної та повної реалізації принципу забезпечення найкращих інтересів дитини, який став одним з основоположних принципів сучасного суспільства з часу ухвалення Конвенції про права дитини 1989 року. Тим більше, що Україна ратифікувала цю Конвенцію, вона взяла на себе обов'язки забезпечити реалізацію зазначеного принципу. В практиці Верховного Суду вже формуються відповідні підходи, зокрема, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 29 травня 2019 року у справі № 357/17852/15-ц (провадження № 14-199цс19 та інші. Разом з цим, на нашу думку, під час захисту здобувачу варто навести додаткові аргументи на користь його тези

про те, що в зазначених категоріях справ суд повинен бути наділений правом вийти за межі заявлених вимог.

Загальна оцінка дисертаційної роботи та її відповідність встановленим вимогам. Положення та зауваження, наведені вище, мають дискусійний характер і в цілому не впливають на оцінку рівня дисертації на здобуття наукового ступеню доктора філософії в галузі права. Загальна оцінка дисертаційної роботи здійснюється на підставі усієї сукупності проведеного дослідження, зроблених висновків та пропозицій. Висловлені опонентом зауваження можуть стати підґрунтям для подальшої наукової дискусії.

Варто зауважити, що робота відповідає встановленим вимогам, зокрема, належно використано наукові та інші джерела у тексті дисертації, судову практику, що дозволило прийти до висновку про відсутність у дослідженні як привласнення авторства чи чужого твору науки та випадків використання у тексті вказаної наукової роботи чужого твору чи його частини без посилання на автора, так і **відсутність порушення інших елементів академічної доброчесності.**

На підставі викладеного вважаю, що дисертаційне дослідження Шкорупесєва Д.А. *«Процесуальний порядок розгляду справ про стягнення аліментів у цивільному судочинстві»*, подане на здобуття освітнього ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право за змістом, обсягом, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням та оформленням відповідають вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМ України «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» №167 від 6 березня 2019 р.

Ознайомлення з дисертацією Шкорупесєва Д.А. дає можливість стверджувати про доцільність присудження йому разовою спеціалізованою вченою радою наукового ступеня доктора філософії в галузі права на підставі набуття необхідного рівня теоретичних знань, умінь, навичок та

інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також здійснення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення (абз. 2 п. 3 зазначеного Порядку).

На підставі викладеного вважаю, що здобувач вказаного наукового ступеня, Шкорупеев Дмитро Анатолійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право, а його дисертація заслуговує на позитивну оцінку і підтримку членів разової спеціалізованої вченої ради.

Опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри нотаріального
та виконавчого процесу, адвокатури,
прокуратури, судоустрою Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Ірина ІЗАРОВА

